

Турецька історична драма: образ Османа II

Театральному процесу як взаєминам суспільства й мистецтва, як історії суспільства та суспільної думки притаманне підкорення часу. Відображення життя, почуттів і думок, усвідомлення всього того, чим жив народ, що визначило його характер, оживлює історію у контексті сучасної літературної думки. «Історія і література – це людське життя і його відбиття в словесній творчості» [1, 38].

У турецькій художній літературі повернення до історичного минулого Османської імперії почали активно з'являтися лише після епохи Танзімату. Саме тоді почали виходити друком праці з історії Османської імперії, такі як «Devlet-i Aliye-i Osmaniye Tarihi» (1853) Гайруллаха Ефенді, «Hikmet-i Tarih» (1863) Агмеда Вефіка Паші, «Endülüs Tarihi» Зії Паші (1863), «Devr-i İstila» (1867) Намика Кемалі. Поява історичної тематики у художніх творах Туреччини зумовлена також виникненням нових літературних жанрів: роману, авторської драматургії, історичної драми. Першою турецькою історичною драмою дослідники вважають драму « Hikaye-i İbda-i Yeniçeriyân Va Bereket-i Pir-i Bektaşiyân Şeyh Hacı Bektaş Veli-i Müslüman» (1761), яка була написана турецькою мовою західним автором Томасом Чабертом. У драмі йдеться про часи становлення Османської імперії.

Одними з перших звернулися до історичної тематики й такі письменники, поети, як Намик Кемаль, Агмет Мідхат Ефенді, Шемседін Самі, Хасан Бедреддін, Мегмет Рифат, Абдюльхак Хамід, Муаллім Наджі та ін. «Hikaye-i İbrahim be İbrahim-i Gülşeni» (1844) Гайруллаха Ефенді переносить читача в епоху правління Сулеймана Пишного, розповідає про візира Ібрагіма Пашу, про засновника суфійського ордену Гюльшені Шейха Гюльшені. Драматичні поеми Абдюльхака Хаміда «Фатіх» (1879), «Селім» (1883) стали не лише відповіддю західному орієнталізму на історичне минуле Османської імперії, але й джерелом натхнення для наступних поколінь турецьких поетів, своєрідним дороговказом у творче життя. Турецький літературознавець Садик Турал говорить про зв'язок історії з літературою наступне: «Письменник спочатку має вивчити історичні документи, потім виділити з них основне для себе, потім на основі цього створити літературний твір, який би оживив історію» [7, 220].

На думку турецького літературознавця Ніязі Акі, не всі історичні драми XIX ст. досягли належного художнього рівня. До того ж частина з них звертається до історичного минулого не Османської імперії, а західних країн: Ahmet Necip'in «İdbar ve İkbâl» Агмета Неджіпа, Hamit'in «Macerâ-yı Aşk» Наміта (1873), «Gave ve Seydi Yahya» Шемседіна Самі (1875).

У часи правління Абдульхаміда II (1876-1909) не було написано жодної історичної драми. Зміни, які відбулися у розвитку турецької літератури, були певним чином позитивними з точки зору нововведень, але й досить негативними з

точки зору нехтування класичною літературою, історією Османської імперії. Таке поверхове ставлення до класичних літературних творів досить сильно відчувалося у представників літератури течії «Сервет-і Фюнун» (1895-1901). Молоді таланти вважали взірцем літератури європейські твори, намагалися максимально наблизитися до європейських літературних стандартів, вважаючи здобутки своєї літератури, культури, історії чимось вже старим і навіть непотрібним.

Згодом ситуація значно змінилася. Починаючи з 1911 р., коли розпочався період національної літератури, разом із модернізацією турецької літератури відбулося так зване «відновлення» класичної літератури, активне звернення до історичного минулого. Турецький дослідник Неджат Бірінджі пояснює цю тенденцію так: «Поява історичної тематики у багатьох мистецьких жанрах, і насамперед в художній літературі, осмислення не лише перемог, але й поразок на державному рівні, зміцнює дух народу, допомагає йому вистояти у скрутні часи» [4, 297].

Вже з часів проголошення Турецької Республіки і до 70-х років ХХ ст. у художній літературі відображалися переважно історичні події, які передували становленню республіки, на зразок «погане критичне минуле» – «світле сучасне майбутнє» [5, 1770]. Після 70-х років значно послабився ідеологічний прес на письменників, відчувається повна свобода у потрактуванні історичних фактів у літературних творах турецьких письменників. Найбільшого зрушення зазнала драматургія, адже вона є прямим віддзеркаленням сучасного стану суспільства. Сучасні турецькі драматурги беруть за основу історичні події, факти, постаті з метою звернення до майбутнього. У сучасних турецьких історичних драмах спостерігається синтез історії і сучасності. Автори звертаються до минулого з метою підняти важливі питання сьогодення, з метою звернення до народу, правителів, людства, використовуючи уроки минулого.

Для того, щоб втілити у творі авторське бачення образу національного героя натомість того, який вже вкоренився у свідомості людей, потрібен неабиякий талант художника. Проявом такого таланту можна вважати історичну драму Турана Офлазоглу «Молодий Осман» (1981). Туран Офлазоглу, відчувши свободу духу, вирішив воскресити з минулого неординарну історичну постать. В основі образу молодого Османа – історична постать Османа II (1605–1622) – турецького султана (1618–1622). За його правління в 1620 – 22 рр. Османська імперія вела війну проти Польщі. Турецька армія в Цецорській битві 1620 р. розбила польські війська гетьмана С. Жолкевського. У вересні 1621 р. українсько-польська армія в Хотинській битві завдяки мужності 40 тис. козаків під проводом П.Сагайдачного завдала нищівної поразки 150-тисячній османській армії. Внаслідок поразок уряд Османа II був змушений 8 жовтня 1621 р. підписати Хотинський мир. Роздратований поразкою, султан вирішив перенести столицю імперії до Дамаска або ж Алеппо. Проти цих планів повстали яничари. Османа II схопили, перевезли до замка Єдікуле і вбили. «Молодий Осман» – це історична драма, в якій відтворена епоха Османської імперії і діють історичні постаті: Осман II, султан Мустафа, Валіде Султан, Омер Ефенді, Есат Ефенді та ін. [6].

Драматург не тільки дотримувався історичної правди, а й прагнув до філософського узагальнення образу, створення високохудожнього узагальненого характеру. Туран Офлазоглу визначив основний принцип життя і діяльності Османа II: «Ми на словах найсильніша, найбагатша держава у світі. Якщо у державі люди мруть з голоду, але, незважаючи на це, багатії влаштовують бенкети і наїдаються вдосталь, якщо у країні люди мруть від холоду, коли багатії вдягаються у хутра, і при всьому цьому всі шанують і вітають оплесками падишаха цієї країни, то сором і цьому падишахові, і цим людям». Завдання мудрого вождя – завжди дотримуватися справедливості, вгамовувати пристрасті, немилосердно карати неслухняних: «Кожен, хто живе в цій країні, має відповідати за кожного куруш. Якщо хтось у цій країні з'їсть не свій шматок, я його сильно покараю». Драматургові вдалося окреслити цікавий, колоритний і своєрідний образ Османа II, сповнений патріотизму, любові до людей і рідної землі, справедливості та взаєморозуміння між людьми. У драмі «Молодий Осман» возвеличується образ жінки, її місця в суспільстві. Найяскравіше це проявляється у словах Османа, який розмовляє зі своєю нареченою Акіле – дівчиною з народу. Він говорить про те, що вона буде єдиною його дружиною і неважливо, якого вона роду. Драматург звертається до психологічного світу головного героя, його переживань, самовідданості, толерантності. Офлазоглу звертається до молодого покоління, показує приклад невинності бажання робити добро, захищати правду. Драматург засуджує багатіїв, заможних можновладців, які є у будь-який час, у будь-яку епоху. Образ Османа є уособленням прагнення змінити застарілі канони, зруйнувати систему, яка заважає розвиватися країні й суспільству, але, на превеликий жаль, незважаючи на свій статус, султан сам неспроможний справитися з цим завданням, адже для зміни системи необхідно змінити світогляд багатьох людей.

Література

1. Грушевський М. С. Історія української літератури : в 6 т., 9 кн. / М. С. Грушевський; [упоряд. В. В. Яременко, авт. передм. П. П. Кононенко]. – К. : Либідь, 1993. – Т. 1. – 392 с.
2. Працьовитий В.С. Українська історична драма. – Львів: ТЗОВ Ліґа-прес, 2002.
3. Akı N. Türk Tiyatro Edebiyat Tarihi I. – İstanbul: Dergah Yayınları 1989. –125 s.
4. Birinci N. Ruşen Eşref'in milli mücadele yazılarında tarihi muhteva // Edebiyat üzerinde incelemeler. – İstanbul: Kitabevi 147, 2000. – S. 297-305.
5. Butanlı M. Yeni Türk edebiyatı – tarih ilişkisi bağlamında tiyatro eserlerinde Genç Osman vak'ası // Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume 4 /1-II Winter, 2009. – S. 1765-1806.
6. Oflazoglu A.T. Genç Osman. – İstanbul: İz yayıncılık, 2010. – 168 s. 7. Tural S., Zamanın Elinden Tutmak. – İstanbul: Ötüken Yayınları, 1982. – 225 s.